

UMARK 50

Arkeologisk rapport
Institutionen för idé- och samhällsstudier
Umeå universitet

En brandgrav från äldre bronsålder

**Arkeologisk undersökning av stensättning på gravfältet
Raä 77 i Röbbäck, Umeå socken och kommun,
Västerbottens län.
Seminariegrävningen 2007**

Per H Ramqvist

- Umeå 2009 -

Omslagsbilden visar deltagarna under utgrävning. Till vänster: Tomas Kärstedt, Samuel Ericson, Elisabeth Lundström och till höger Jenny Ahlqvist, Linnea Isacson och Sofi Östman längst bort.

© Institutionen för idé- och samhällsstudier
Umeå universitet

Eget tryck
Umeå 2009

ISSN 1401-5986

Innehåll

INNEHÅLL	3
FÖRORD	4
INLEDNING OCH BAKGRUND	5
Rösemiljöerna i Västerbotten	5
Naturmiljön i Röbbäck	6
Fornlämningsmiljön	7
Tidigare undersökningar i Röbbäck	8
Lokalen Röbbäck raä 77 Umeå sn	8
UNDERSÖKNINGSRESULTAT	9
Undersökning av Raä 77:4	9
Fynd	12
Dateringar	15
DISKUSSION	15
Brandgravskicketts ankomst	15
Kustgravarnas placering	15
Landhöjningsförloppet	15
Könsindikerande symboler?	17
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	17
REFERENSER	17
BILAGA	18

Förord

DEN 5 september till och med den 28 september 2007 utförde vi en seminariegrävning vid ett sedan tidigare av oss delundersökt område i Röbbäck strax utanför Umeå. Undersökningarna rör ett bronsålderskomplex där vi hoppades att så småningom få fram ett samband mellan de många gravarna och de svår-fångade boplatserna från bronsåldern. Hittills har detta gäckat oss och gör så fortfarande.

MEN den undersökning vi nu gjorde öppnar, tycker jag, flera nya perspektiv på hur man kan se på den till synes homogena grupp gravar som brukar fångas i benämningarna rösen och röseliknande stensättningar. Det kanske visar sig att vi har att göra med två olika gravtraditioner längs norrlandskusten, dels en regional inhemsk och en syd- och mellanskandinavisk. Dessutom visar de nya dateringar som vi genomfört att man brukat ett brandgravskick redan under bronsålderns period II i Röbbäck! Kanske har vi också de till jordbrukssamhällena vanligen hörande symbolerna: gravklot och rest sten i den stensättning vi undersökte 2007. Men vi får vänta på den osteologiska analysen innan vi drar mer långtgående slutsatser kring denna fråga. Jag berör dessa perspektiv i diskussionsavsnittet i slutet av rapporten.

SEMINARIEGRÄVNINGAR är framför allt till för att lära ut fältmetodik till, i vårt fall, C-studenterna. Därför hinner man inte så mycket som man önskar och i vår tillståndsansökan ville vi också satsa på att undersöka eventuella boplatsspår på de sandiga jordarna omkring gravfältet. Men därav blev denna gång inte mycket mer än jordsondning utfört.

DEN lilla undersökningen vi gjorde under de tre och en halv septemberveckorna visar svarade på en del frågor, men den öppnar framför allt dörrarna för många fler frågor och många intressanta och nya perspektiv på en av de vanligaste fornlämningstyperna längs den norrländska kusten.

Umeå den 9 januari 2009

Per H Ramqvist

Inledning och bakgrund

Rösemiljöerna i Västerbotten

Den kustnorrländska bronsålderns samhälle har varit ett tämligen långvarigt tema för den arkeologiska institutionen vid Umeå universitet. Redan under 1950-talet genomförde institutionens grundare prof em Evert Baudou (1968) ett stort antal undersökningar i Västernorrland. Även längs Västerbottens kust har en mångfald undersökningar rört rösen och röseliknande stensättningar (Huggert 2005). Under senare decennier har det största problemet varit att försöka hitta sambanden mellan rösen och de samtida boplatserna.

Detta har gäckat forskningen och gör så alltför. Enstaka boplatser har påträffats och undersökts i kustområdet som visat sig vara från bronsålder, men något strukturellt samband mellan rösen/stensättningar och boplatser har ännu inte kunnat ses. Det förefaller rimligt att anta att rösen är av en mycket speciell betydelse. Det vanligaste sättet att begrava de döda är i stor närhet eller på boplatserna. Detta gäller de (ännu) få kända gravarna från stenålder, men också den stora mängden högar och stensättningar som hör till den mellan-norrländska bondebygden. De ligger direkt vid går-

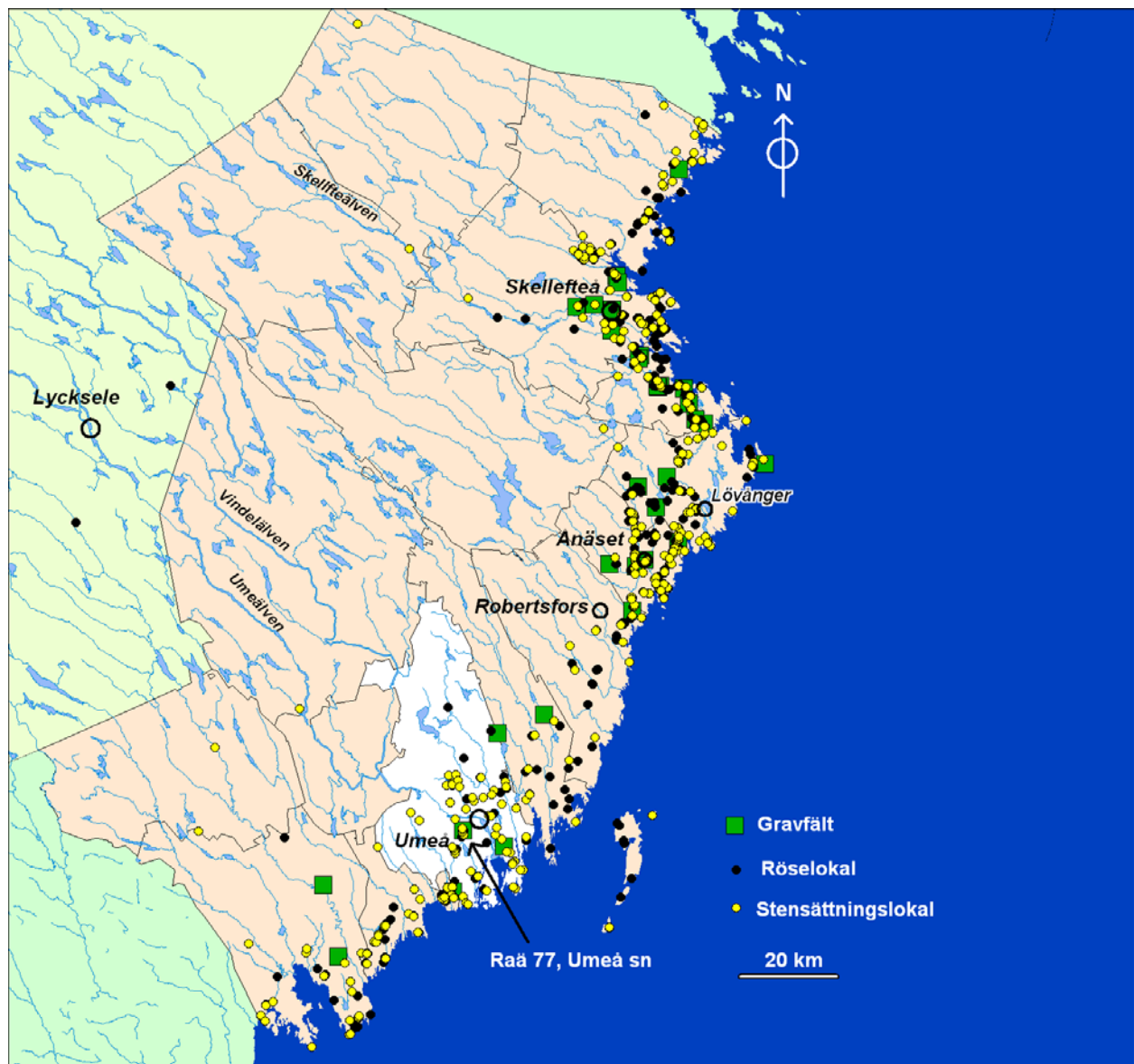

Fig 1. Rösen och stensättningar i de kustnära delarna i Västerbottens län.

den. Varför skulle denna uppenbara arketypiska placering av de döda inte gälla under bronsålder? Det sannolika svaret på den frågan är att vi hittills inte påträffat någon av de ”normala” gravarna från bronsåldern. Dessa borde rimligen vara belägna på, eller direkt invid, de samtida boplatserna. Så länge vi inte har hittat boplatserna så hittar vi således inte gravarna. Det är utifrån samma logik sannolikt att de ”normala” bronsåldersgravarna inte alls utgörs av monumentala gravar. Ett exempel på det är den gravtyp som nyligen påträffades och undersöktes i Prästsjödiket i Umeå sn (Lundberg 1999, 2005; Andersson 2000). Små låga stensättningar knappt eller inte alls synliga i terrängen.

Därtill har t ex Baudou (1968) i sina studier i främst Ångermanland framlagt att den äldre bronsålderns rösen präglas av manslänga kistor, dvs att de innehållit begravningar med jordade lik och att brandgravskicket kommit under den yngre bronsåldern. De undersökningar vi gjorde i Röbbäck i september 2007 visar att detta inte alls äger generalitet! Röbbäcksområdet är på

många sätt ett intressant bronsålderslandskap som kanske kan ge oss flera intressanta perspektiv. Det är alldeles uppenbart att vi ännu har massor att lära rörande den kustnorrländska bronsåldern (mer om detta nedan i diskussionsavsnittet).

Naturmiljön i Röbbäck

Under bronsåldern och även tidigare låg röbbäcksområdet i den direkta mynningen av Umeälven, vilket är en avgörande faktor för att förstå områdets betydelse ur kommunikativ synpunkt. Röbbäcksslätten ligger helt under vatten under bronsåldern och är alltså inte på något sätt bidragande till de många bronsåldersnedslagen i området. Landskapet över 25-30-meterskurvan är präglad av en lätt bruten terräng med gott om sorterade jordar, vilket inte minst framgår av de många sandtagen och grustäkterna i området. Jordarna i det direkta närområdet har dock många inslag av berg i dagen, där många av rösen är placerade.

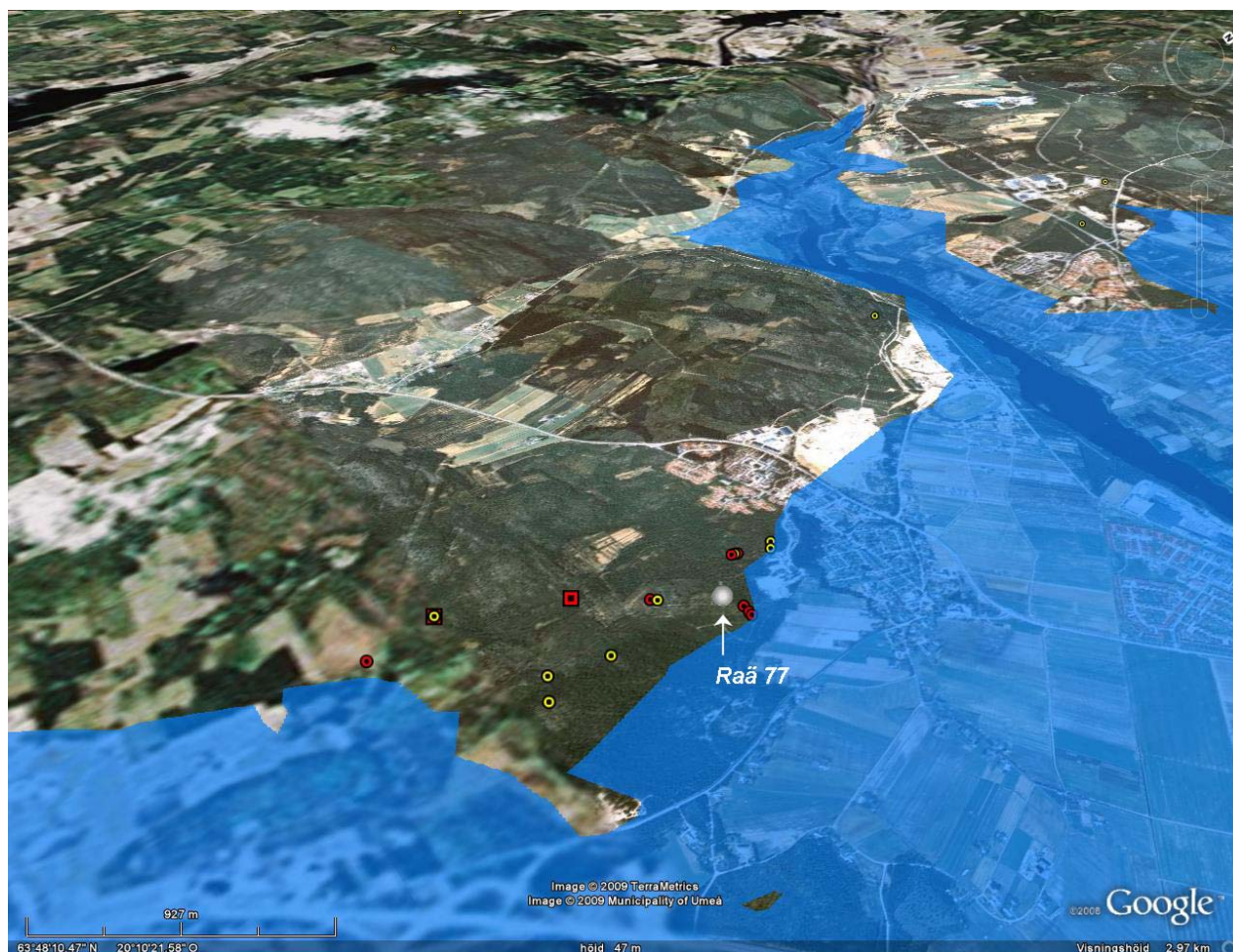

Fig 2. Så här såg Umeälvens mynningsområde ut från SSO när strandlinjen låg 37 meter över dagens. Röda rutor är gravfält (med rösen och/eller stensättningar). Röda ringar är rösen och gula är stensättningar. Den större vita punkten markerar gravfältet Raå 77 i Umeå socken.

Fornlämningsmiljön

I Umeälvens mynningsområde finns på båda sidor om älven omfattande sten- och bronsålderslämningar. Längre nedströms, närmare dagen mynning, finns också många tomtningar och rösen och röseliknande stensättningar från järnåldern. Nämnas kan hållristningarna i Stornorrfors (Ramqvist *et al* 1985) som knackats in ca 2000 f Kr som sannolikt visar att mynningen under sen stenålder fungerat som en samlingsplats av större betydelse för de kustlevande och kustnära jakt- och fångstgrupperna. Ett mycket intressant och överraskande fynd gjordes 1999 i form av en till sin form högst oansenlig stensättning belägen vid Prästsjödiket ca 40 m ö h (Lundberg 1999, 2005; Andersson 2000). Platsen är belägen 5 km NNV om Raä 77 i Röbbäck och på den N sidan av Umeälven. Anläggningen daterades till ca 1600 f Kr (kal) och utgör Västerbottens hittills äldsta stensättning. Det är dock ej helt fastställt om det rörde

sig om en skelettbegravning eller en brandgrav. Det förekom dock några få emaljfragment av människa tillsammans med ”minst en, möjligen två spjutspetsar av brons, en dolk eller spjutspets av brecciekvarts, sex flathuggna spetsar i rysk flinta, brecciekvarts och basalt, en skifferspets och ett föremål i sydsandinavisk flinta” (Andersson 2000:22). Kring stensättningen fanns också spår av något yngre boplatstliknande aktiviteter varför förekomsten av brända ben och kvartsredskap kan ha kontaminerat den mycket grunda och endast med några fåtaliga sten markerade stensättningen. Ingenting av boplatstindikationerna torde vara äldre än stensättningen. Dateringen och höjden över havet indikerar att den landhöjningskurva av Broadbent (t ex 1982) som ofta nyttjats för området är felaktig (se mer om detta i diskussionsavsnittet nedan). Under alla förhållanden tyder stensättningen vid Prästsjödiket på att det under den äldsta bronsåldern förekom grav-

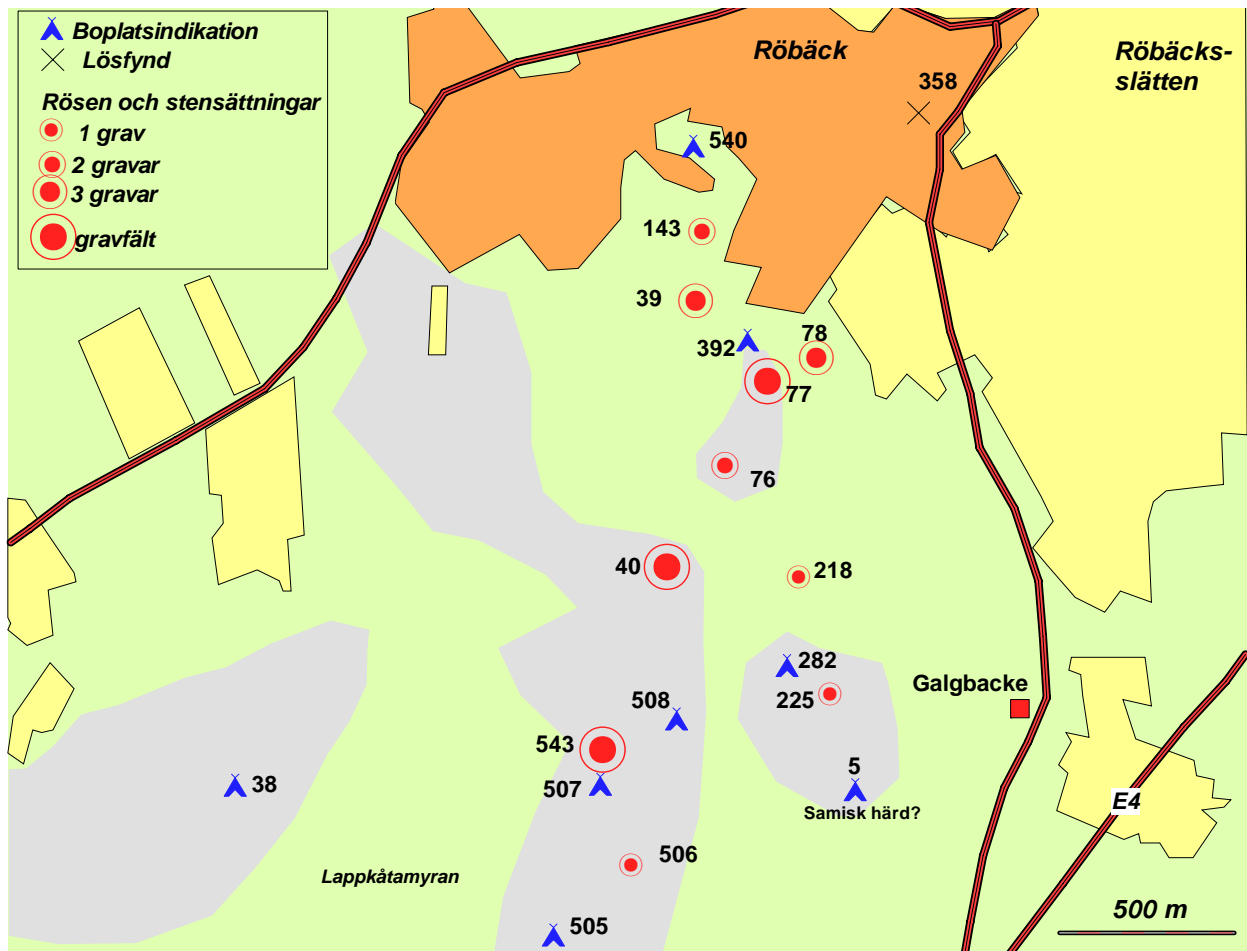

Fig 3. Fornlämningarna i den närmaste omgivningen av det delundersökta gravfältet Raä nr 77 i Umeå sn. Gult markerar öppen åker- och ängsmark; brunt = bebyggelse; grönt = skogsmark och grått = provisoriskt antydda höjdparter.

skick av helt annan typ än de gängse omskrivna rösen med manslång kista. Dessutom tyder försemålsbeståndet i graven på vittomfattande kontakter med både Ö och S områden.

I det direkta närområdet till gravfältet Raä 77, S och SV om Rödbäcks samhälle, finns 9 rösen och 23 stensättningar, därtill finns ytterligare några som vid Riksantikvarieämbetets inventering ansågs osäkra (fig 3). Det finns också boplatsindikationer på bl a de sorterade jordarna, men ännu inget som direkt kan tolkas som bronsåldersbebyggelse. Det finns ca 15 s k kokgropar på figur 3 (Raä nr 392, 282, 505, och 507). Kokgropar behöver dock inte vara direkt boplatsindikerande eftersom de vanligen tycks ligga mer på olika typer av exploateringslokaler. På Raä nr 540 finns skörbränd sten som kan indikera boplats.

Tidigare undersökningar i Röbbäck

Tidigare undersökningar har utförts i Röbbäck av institutionen för arkeologi och samiska studier åren 1993 (Andersson 1994, Forsberg 1999:261, 266ff), 1994 (Andersson 1995, Forsberg 1999:261, 266ff) och 1997 (Harju 2007 samt omnämnt i Forsberg 1999:266ff). Vid dessa tillfällen undersöktes sammanlagt 4 kokgropar

(raä 392), 1 stensättning (nr 3 på raä nr 77, om vilket mer nämns nedan), 1 röse (raä nr 76) samt 3 stensättningsliknande lämningar (raä nr 40). De fyra kokgroparna daterades genom ^{14}C -analyser till intervallet 768-386 f Kr (kal) och stensättningen (raä 77:3), som endast innehöll brända ben, daterades genom kol från förmodade rester av brandbålet till 100-talet e Kr (kal), *observera att denna datering är felaktig (se nedan)*. Övriga anläggningar gav inga resultat rörande föremål, konstruktioner eller dateringar.

Lokalen Röbbäck raä 77 Umeå sn

Gravfältet, raä nr 77 utgörs av sju röseliknande stensättningar belägna på en sluttande rygg. Den östligaste är den enda som ligger i någorlunda krönläge. Höjdskillnaden mellan den högst belägna (nr 6 på fig 4) och den lägsta (nr 7) är ca tre meter. Den högst belägna ligger ca 39 m ö h och den lägsta ca 36 m ö h. Anläggningarnas form är i allmänhet runda men framstår ibland som ovala, vilket kan bero på att de är kringplockade eller belägna direkt på eller i nära anslutning till en stig genom området (fig 4-5). Samtliga anläggningar är flacka och når en maximal höjd om ca 0,3 m:s höjd.

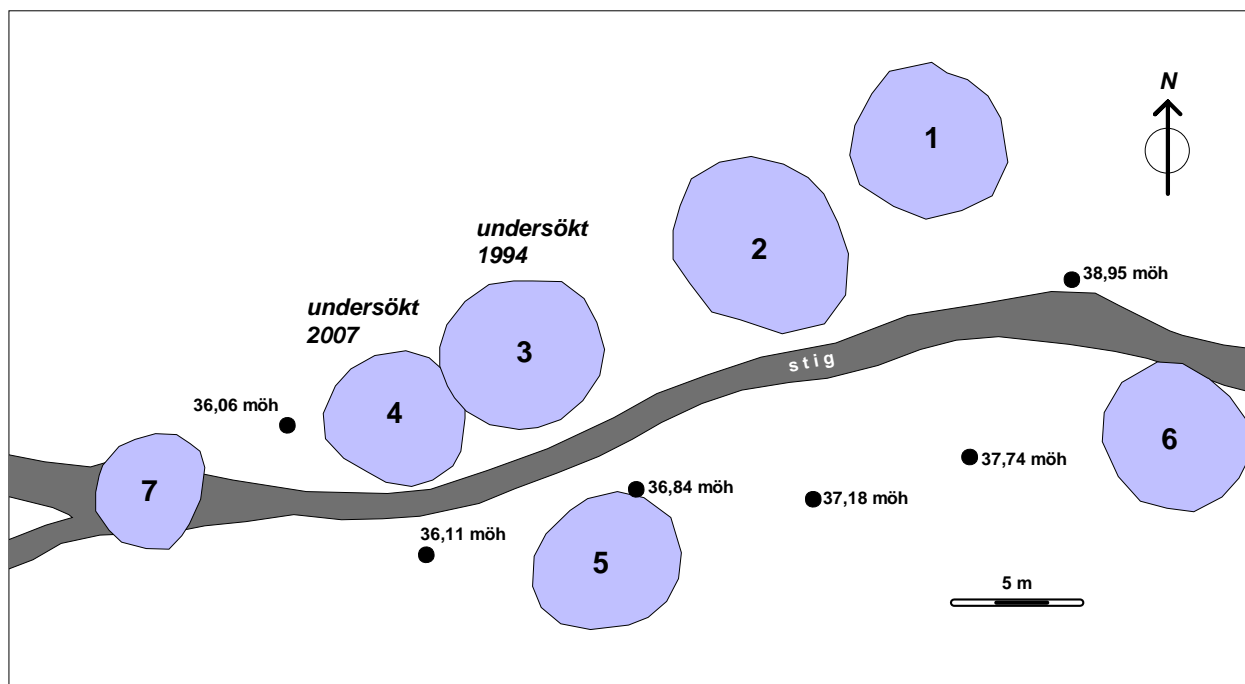

Fig 4. Karta över gravfältet raä 77 i Umeå sn. (Omarbetad efter Andersson 1994).

Undersökningsresultat

Undersökning av Raä 77:4

För att få en anknytning till den 1994 undersökta stensättningen nr Raä 77:3 beslöts att den intilliggande och till form och utseende liknande stensättningen Raä 77:4 skulle undersökas.

Även den ligger ca 36 m ö h och efter att ett lokalt koordinatsystem upprättats torvades anläggningen av för hand. En ca 30 cm bred profilremsa i N-S-lig riktning sparades över det som vi uppfattade som anläggningens mitt.

Vid bortplockningen av stenarna noterades ett högst varierat bergartsmaterial, där förstås majoriteten utgjör-

des av naturligt rundade graniter och gnejsrar, men där ett inte ringa inslag utgjordes av skivor och flisor av glimriga och skiffriga bergarter. Inte sällan var dessa skivor ställda på kant eller inkilade mellan andra stenar och var rester av medvetna konstruktionsdetaljer. Dock kunde inte något speciellt mönster i detta iakttas. Skivorna fanns här och var i stensättningen (fig 6). Anläggningen var delvis omrörd av senare tidars aktiviteter, det var inte minst synligt vid den stig som tangerar stensättningen. Men det framgick också att en viss bortplockning (kanske plundringsförsök) av sten hade skett i anläggningen, särskilt i dess N och S-SO delar. En del

Fig 5. Vy över gravfältet Raä 77 i Umeå sn. I förgrunden ses den högst belägna stensättningen (nr 6 på fig 4) och i bakgrunden är man samlade kring den stensättning som vi undersökte 2007 (nr 4 på fig 4).

sten var också utdragen i V. Belägg för sentida aktiviteter var fynden av ett par patronhylsor och partonfästen bland stenarna i anläggningen. Inga direkta spår av mer omfattande plundring i form av plundringsgropar kunde dock ses.

Genast efter avtorvningen framgick att det ingick mineraljord i anläggningens fyllning (fig 6). Det var sannolikt jord från den direkt omgivande steniga moränen som nyttjats. Även om utvald och till platsen fraktad sten dominerade fyllningen, torde den riktiga beteckningen för denna typ av anläggning således vara *övertorvad stensättning*. Denna skiljer sig därigenom från den längs den norrländska kustremsan typiska anläggningar som brukar betecknas som röseliknande stensättningar. Sådana är vanligen belägna på berg i dagen

och saknar all inblandning av mineraljord.

Stenarna i fyllningen var vanligen 0,3 - 0,4 m st, men i anläggningens centrum fanns en koncentration av större stenar, upp till 0,85 m st. Mot stensättningens botten tilltog de upp till decimeterstora stenarna som utgjordes av den naturliga steniga moränen.

Rester av en kantkedja fanns tydligt bevarad i stensättningens SV - V del (fig 7-8), medan någon sådan inte kunde ses i övrigt. De intakta stenarna var företrädesvis av större format, 0,3 - 0,4 m st, men det fanns också exempel på att en vertikalt nergrävd stenskiva ingick i kantkedjan (fig 7-8). I fyllningen ingick också ett flertal flata skivor och stenar liksom kantställda stenar (fig 7). Någon direkt formation eller koncentration kunde inte iaktas av dessa, även om de var flest i

Fig 6. Stensättning Raä nr 4 direkt efter avtorvningen. Här framgå tydligt att en hel del mineraljord varit en del av konstruktionen. Grävare från vänster: Linnea Isacson, Elisabeth Lundström, Tomas Kärrstedt, Sofi Östman och Samuel Ericsson. Foto från O.

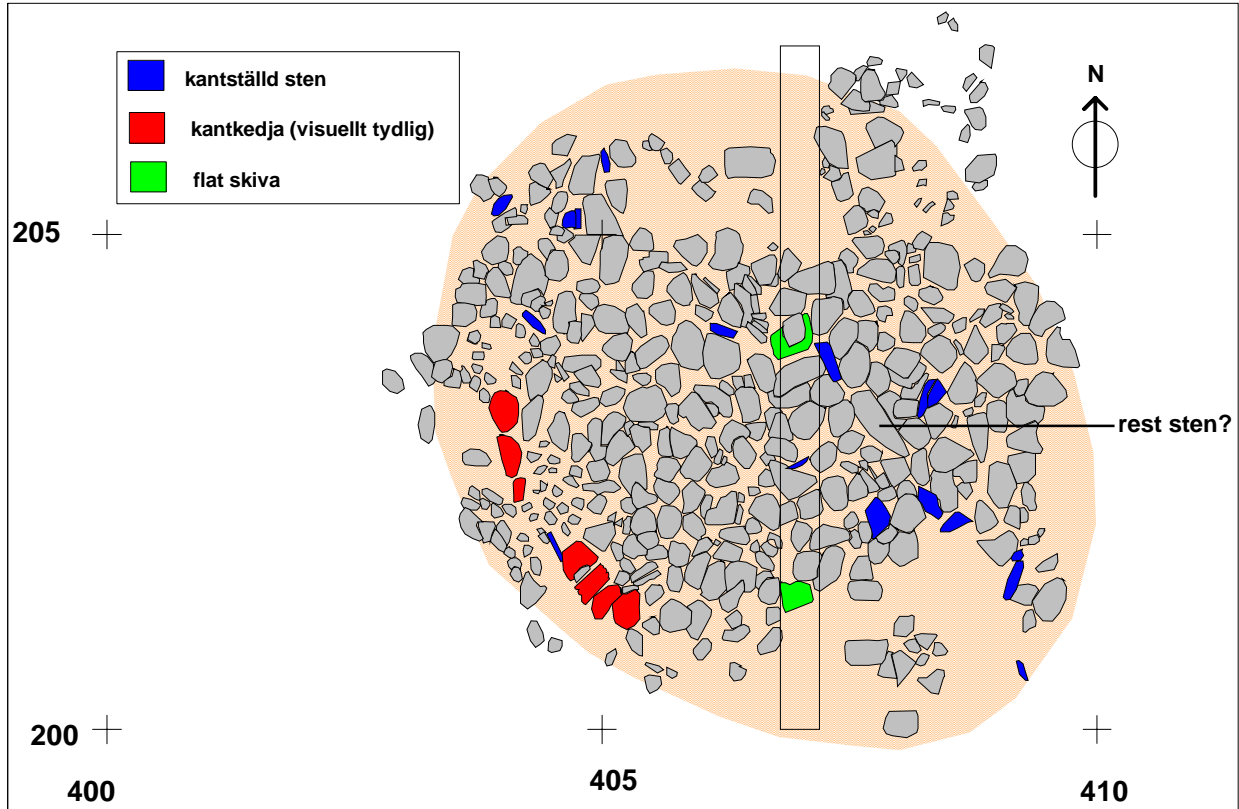

Fig 7. Stensättningen Raä nr 77:4 i plan. På planen har den intakta delen av kantkedjan markerats med rött och de kantställda stenarna med blått. Även några flata skivor som kan ha ingått i konstruktionen har markerats med grönt. Strax O om profilen låg en avvikande större sten som ursprungligen kan ha varit rest nära anläggningen centrum.

Fig 8. Foto av den V delen av stensättningen från NV. De intakta delarna av kantkedjan har markerats med blått.

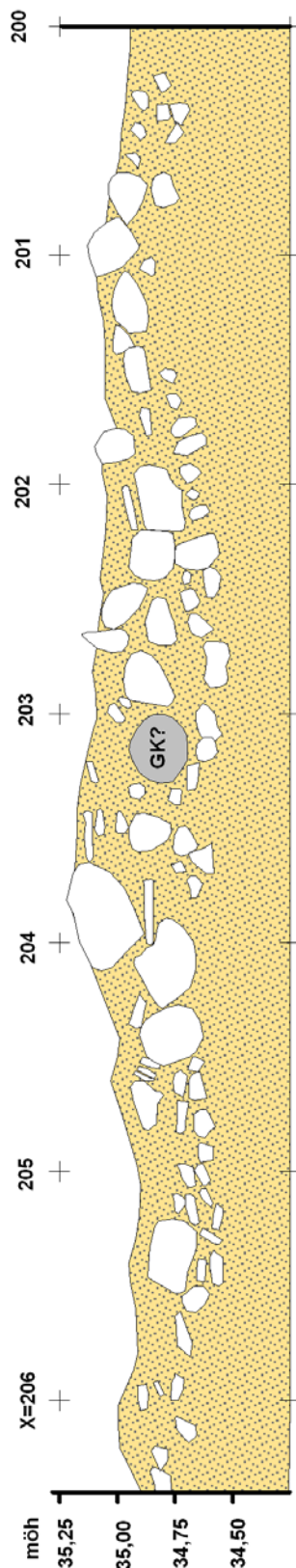

Fig 9. Profil av raä 77:4 i Röbbäck. Profilen ritad från V. Observera förekomsten av skivor på flera ställen i profilen samt den när centrum belägna naturligt rundade stenen som kan vara ett gravklot (GK?).

anläggningens SO del där majoriteten av de brända benen också förekom. Det kan tänkas att det funnits en liten kista eller likande i detta område, vilken i så fall blivit förstörd av senare aktiviteter.

I stensättningens Ö del gick det inte med säkerhet att konstatera vilket avstånd som rått mellan den tidigare undersökta stensättningen Raä nr 77:3. Sannolikt har de dock legat kant i kant.

Strax O om den sparade profilremsan låg en från övriga lätt avvikande avlång sten (fig 7). Det kan ha varit en *rest sten* som stått nära anläggningens centrum. Den eventuella resta stenen var 0,85 m lång och hade en plan långsida och var i övrigt rundad med ett mjukt spetsigt krön. Dess tvärsnitt var ca 0,40 x 0,28 m närmare stenens bas.

Nära stensättningens centrum, ca 15 cm ner i anläggningen, framkom en från övrigt stenmaterial helt avvikande sten. Det var en närmsta klotrund, naturligt formad sten, ca 30 cm i diameter (fig 9). Det är svårt att inte tolka den som ett gravklot eftersom formen så mycket påminner om de ibland naturligt formade, ibland tillhuggna och t o m ornerade gravklot, som förekommer under den äldre järnåldern i bl a Mellannorrland (Lindqvist 1985).

Fynd

De huvudsakliga fynden i anläggningen var de brända benen. Sammanlagt framkom ca 700 gram. Benen insamlades inom det mest frekventa området i 25-cm:s-rutor (fig 10). En stor del av materialet togs in som preparat (Bilaga tab 1) och kommer att i en särskild

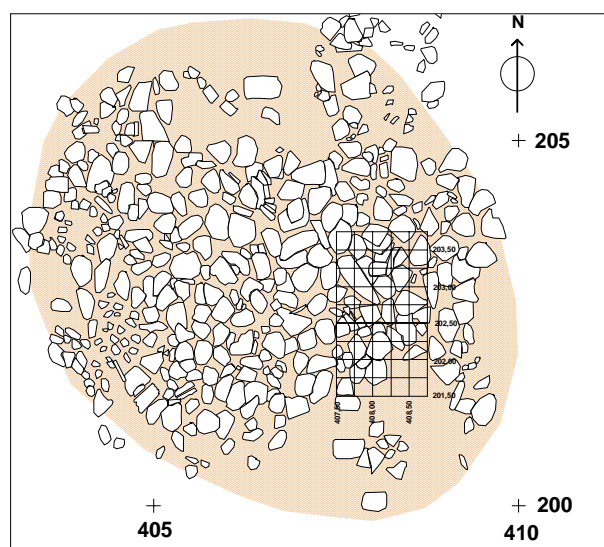

Fig 10. Rutnätet, med 25-cm:s-rutor inom koncentrationen med brända ben, bildade bas i insamling och provtagning.

analys undergå ingående studium vad beträffar eventuella rester av förbrända delar som kan ha varit med på brandbålet. Av den anledningen är inte samtliga brända ben med i förteckningen (Bilaga tab 2), vilken bildar grund för spridningskartan figur 11. Benen kommer att analyser osteologiskt under våren 2009.

Som framgår av figur 11 påträffades i stort sett samtliga ben i anläggningens SO del. Det är visserligen utplockade stenar i anläggningens S och SSO del, men det finns ingenting som tyder på att benen ligger i någon form av sekundärt läge. Samlingen bildar tydlig koncentration, med centrum-periferi-verkan. En del av benen i periferin ligger sannolikt inte intakt, men det finns inget skäl att misstänka att samlingen skulle ha fösts eller flyttats till den SO delen sekundärt. Placeringen av benen är sannolikt medvetet placerade på platsen. Någon tendens till kista eller annan behållare framkom inte, men det finns, som framgår av figur 7, flera kantställda stenar som kan vara rester av en even-

tuell kista. Det kan noteras att det i den intilliggande stensättningen räa 77:3, strax NO om anläggningens mitt, fanns en 1,3 x 0,5 m stor kista (NV-SO). I och omkring kistan påträffades de flesta brända benen, men det fanns också en mindre koncentration i stensättningens NO kant (Andersson 1995).

Det fanns inga spår av brandlager och de brända benen var inte sotbemängda som fallet är när det funnits ett brandlager (dvs då den döda blivit bränd på platsen). Gravbålet har funnits på annat håll och efter branden har delar av det kremerade liket och dess eventuella gravgävor hopsamlats, rengjorts och deponerats för den slutliga placeringen i stensättningens SO del.

I övrigt påträffades endast ett föremål som kan ha förhistorisk betydelse och det var ett 65 x 43 x 40 mm stort *kvartsstycke* som kan ha varit en kärna. Dock är kvaliteten tämligen dålig och eventuella slagmärken otydliga. Föremålet hittades i profilen på koordinat X= 204,14; Y= 407,00.

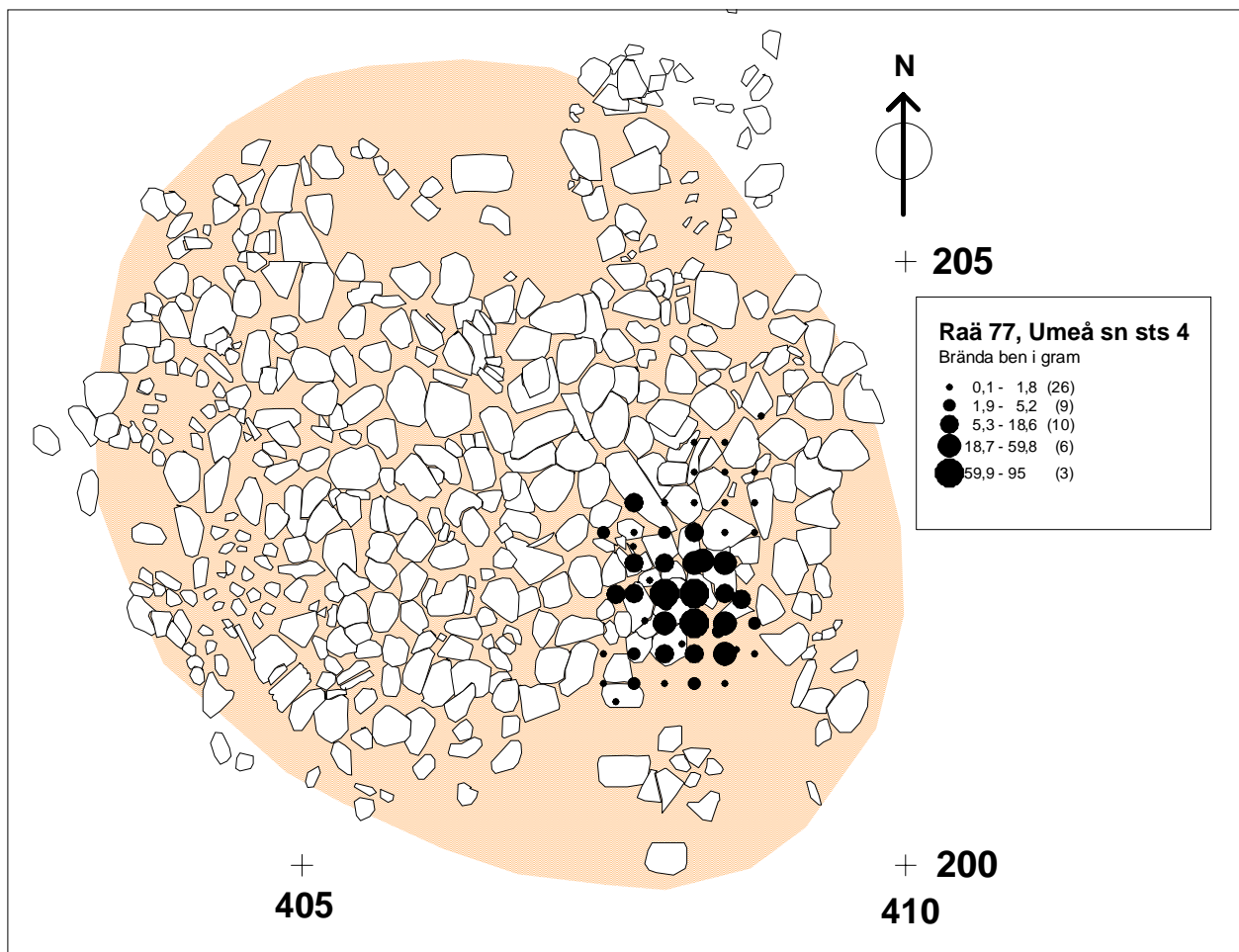

Fig 11. Fördelningen av brända ben i stensättningen Raä 77:4. Fördelningen bygger på tabell 2.

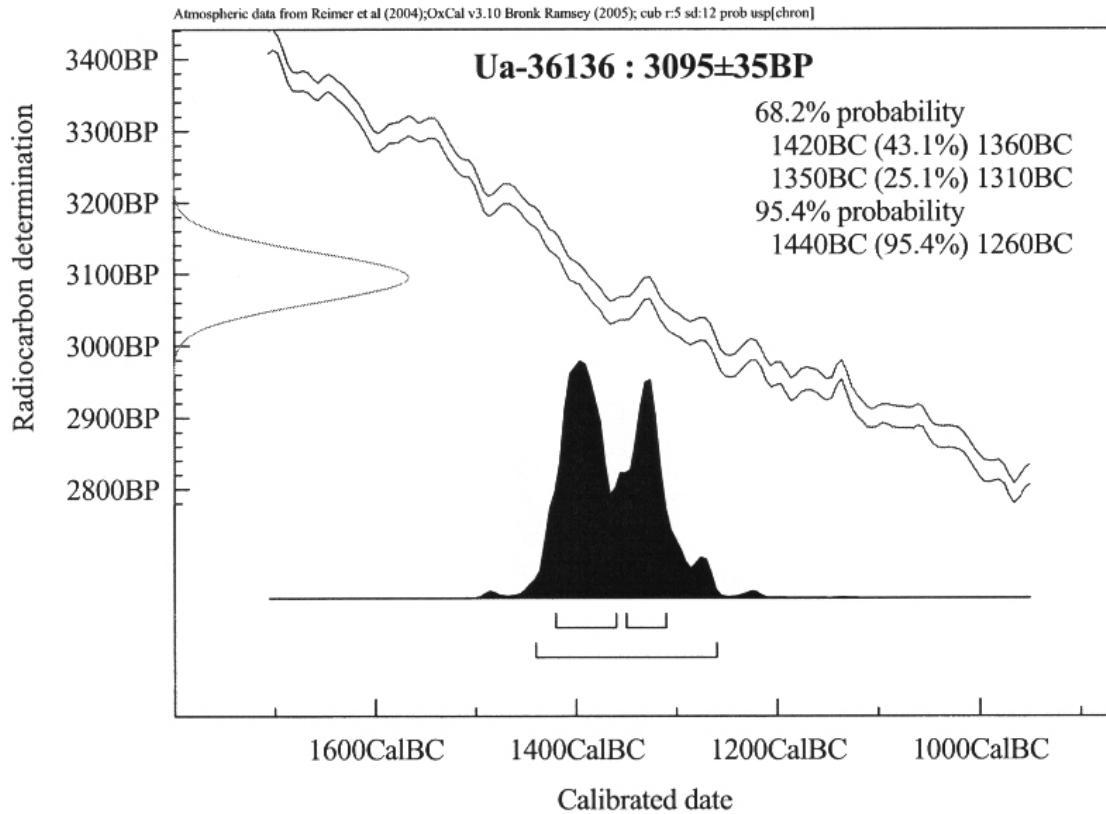

Fig 12. Det från stensättning Raä 77:3 daterade skalltagsfragmentet.

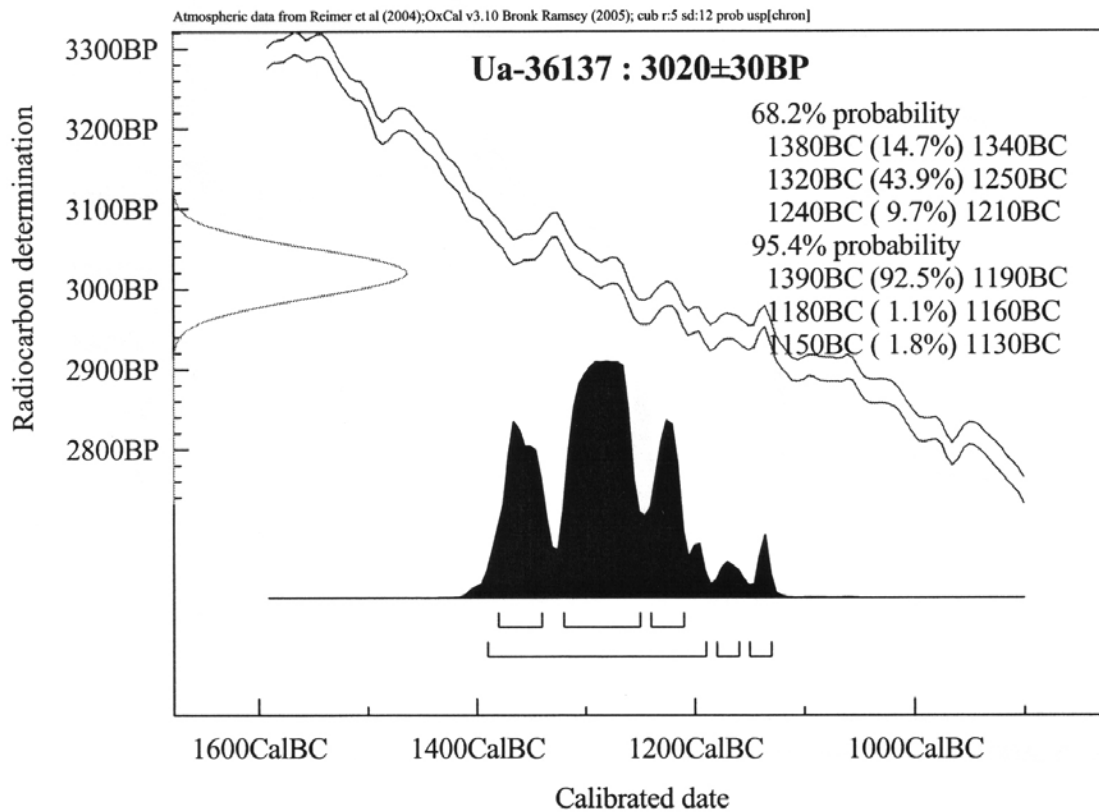

Fig 13. Det från stensättning Raä 77:4 daterade skalltagsfragmentet.

Datering

För att bringa klarhet i dateringen av anläggningen skickades ett skalltaxben av människa in för ^{14}C -analys. Samtidigt med detta togs även ett skalltaxben från den sedan tidigare undersökta stensättningen Raä nr 77:3 (Andersson 1995). Vid undersökningen 1993 utfördes en ^{14}C -datering på kol från stensättningen Raä 77:3, vilken gav en datering till det 1:a århundradet e Kr (kal Ua-10139). Denna datering har tyvärr också publicerats och använts i några sammanhang (t ex Forsberg 1999, Rathje 2001:102).

Resultatet från de nya dateringarna (fig 12-13) stämmer inte alls med den tidigare dateringen. Däremot stämmer de båda nya dateringarna inbördes mellan Raä 77:3 och 77:4 alldeles förträffligt. Denna samstämmighet (samt metodens tillförlighet när det gäller dateringen av brända ben), visar tydligt att dessa två stensättning och sannolikt hela gravfältet tillhör den allra äldsta bronsåldern, dvs de är mer än ett millennium äldre än den första dateringen (fig 12-13). *Dateringen för Raä 77:3 blev: 1420 - 1310 f Kr (kal 1 sigma) och för Raä 77:4 1380 - 1210 f Kr (kal 1 sigma)*, vilket enligt sydskandinavisk kronologi är motsvarar period II-III.

Diskussion

Resultaten från denna relativt obetydliga undersökning får sägas vara näst intill revolutionerande! Inte bara genom de svar främst dateringarna givit, men också genom de många nya frågor som aktualiseras och som i hög grad utmanar den tidigare forskningen rörande bronsåldern längs den norrländska kusten. De nya frågorna gäller: *a)* brandgravskicketets ankomst; *b)* förhållande mellan sk övertorvad stensättning - röseliknande stensättning - röse; *c)* landhöjningskurvorna för Västerbotten (och även norra Ångermanland); *d)* bruket av könsindikerande symboler under den äldsta bronsåldern.

Brandgravskicketets ankomst

Den rådande uppfattningen om brandgravskicketets ankomst har varit (och är) att det börjar att dominera likhanteringen under den yngre bronsåldern och det kan förvisso vara aktuellt fortfarande, att brandgravskicket då dominerar och kanhända är allenarådande. Men vad som under senare decennier alltmer framkommit är att brandgravskicket t o m har mesolitiska anor i Skandinavien (Nordström 1996). Allt fler brandgravar från mellan- och senneolitisk tid och äldre bronsålder har också påträffats särskilt i Syd- och Mellanskandinavien.

Därvidlag faller dateringarna av stensättningarna i Röbbäck väl in i ett skandinaviskt mönster, men det mest uppseendeväckande är att man måste ifrågasätta många av de ^{14}C -dateringar som utförts på kol från bronsålderns rösen och stensättningar. Det är ett stort antal sådan som kan antas var felaktiga (jfr de som publicerats av Rathje 2001). Att vi har ett strukturellt fel är inte omöjligt, men lyckligtvis har ännu inte alltför många gravanläggningar ^{14}C -daterats. Inte bara röbbäcksgravarna har under senare tid givit datering till äldre bronsålder. Så blev också fallet i en nyligen undersökt, kraftigt sargad stensättning Raä 323:1 i Innertavle, Umeå sn, där dateringen av ett bränt människoben blev ca 12-1300 f Kr (Smeds 2007). Huruvida den mycket intressanta gravanläggningen vid Prästsjödiket (Lundberg 1999, 2005; Andersson 1999) också är en brandgrav är osäkert, men gravtypen från äldre bronsålder är helt unik - än så länge. En mycket oansenlig stensättning som till formen mest liknar den norrbottniska stenåldersgravarna (Liedgren 1994).

Kustgravarnas placering

Det har varit länge känt att de klassiska rösen längs norrlandskusten varit placerade nära strandlinjen och att de vanligtvis är belägna på berg i dagen. Men man måste fråga sig om det faktiskt inte finns skillnader på sådana och på de rösen och stensättningar som är placerade på mineraljordar såsom röbbäcksgravarna. Det skulle kunna vara en strukturell skillnad mellan de mindre stensättningarna på mineraljordar samt med en fyllning av mineraljord (och sten) jämfört med de typiska rösen som ligger på berg i dagen och helt saknar mineraljord i fyllningen. De förstnämnda skulle t ex kunna vara ett arv från den kustnorrländska stenåldern som, åtminstone i Norrbotten, kan uppvisa ett flertal enkla stensättningar daterade så tidigt som senmesolitikum (Liedgren 1994). I dessa tidiga fall rör det sig hittills endast om skelettgravar, men gravformsmässigt kan där finnas ett samband. Med andra ord, forskning behöver utföras rörande skillnaderna mellan de mer monumental rösen utan mineraljordkontakt och de mindre stensättningar med mineraljordkontakt.

Landhöjningsförloppet

Den hittills gällande kurvan för strandlinjeförskjutningen i västerbottenskusten och för norra Ångermanland (senast sammanställd och kompletterad av Mikael Berglund, Mittuniversitetet, Härnösand) postulerar att nivån 35 m ö h gäller för tiden ca 12-1300 f Kr vilket stämmer väl med de datering som erhöles i Röbbäck. Man måste dock tänka på att stensättningarna

Fig 14. Stensättningen rekonstruerad och där den resta stenen placerats i anläggningens centrum. Gravklotet till vänster markerar platsen för benkoncentrationen (klotet hittades inte där utan mer centralt i graven). Vid återställandet av stensättningen byggdes en liten kista av några av de stenskivor som fanns i graven. I kistan deponerades på en sandbädd en 1-krona, som en upplysning åt framtida generationer.

troligen inte placerades direkt vid strandlinjen, vilket naturligtvis skulle ha fungerat bra vid lugna dagar utan sjögång. Men det sannolika är väl att anläggningarna placerades några meter över den aktuella vattenspegeln, varför vi får räkna med att stranden vid tiden för de båda stensättningarna i Röbbäck legat 32-33 m över dagen havsnivå. Det betyder i sin tur att de diagram som publicerats av Broadbent (1979, 1982) kraftigt måste revideras. Där motsvarar 32 m ö h en datering ca 800 f Kr som vid kalibrering blir ca 900 f Kr, dvs en differens på 300-400 år jämfört med Berglunds kurva. Sannolikt innebär det att den stora majoriteten av rösen och stensättningarna längs norrlandskusten är anlagda betydligt tidigare än forskningen hittills räknat med. I de kustnorrländska landskapen uppvisar rö-

enas och stensättningarnas höjd över havet en nästan identisk fördelning (Forsberg 1999). I norra Ångermanland, där vi känner landhöjningen bäst, är fördelningen av gravanläggningarna i det närmaste av normalfördelningskaraktär mellan intervallen 50 och 30 m ö h, vilken kan tolkas i termer av etablering (50 m ö h), blomstring (35-40 m ö h) och avklingande (30-35 m ö h). Översatt till dateringar betyder det att rösen etableras längs kusten ca 2300 f Kr plus-minus ca ett sekel. Detta i sin tur betyder att det första uppträdandet av de traditionella rösen främst är att jämföras med de hållkistor som i Syd- och Mellanskandinavien ersätter de klassiska gånggrifterna under senneolitisk tid. Här gissar jag att vi får revidera mycket i den närmaste framtiden när vi börjar datera allt fler brända ben i rösemiljöer.

Problemet är dock att rösen med manslång kista (vilket sannolikt är prototypen för den klassiska röse-traditionen) inte lämnar många säkert daterbara rester.

Det är inte helt omöjligt således att vi har att räkna med två olika traditioner av gravar längs norrlandskusten, dels en gammal inhemsk med den jordblandade stensättningen, med inledningsvis skelettgravar och senare brandgravar, och dels en sydsandinavisk tradition med de klassiska rösen som är motsvarigheterna till de sydligare hällkistorna.

Könsindikerande symboler?

Det har hittills i bronsålderssammanhang längs norrlandskusten framkommit vare sig resta stenar eller gravklot i samband med rösen eller stensättningar. Därför kan man förstås ställa sig lite skeptisk till de fynd som gjordes i stensättningen Raä 77:4 avseende eventuella dylika symboler. Men det förhållandet att två så pass avvikande stenar trots allt uppträdde föranleder åtminstone att frågan ställs. I järnålderssammanhang i Mälardalen och Mellannorrland är vanligen gravklotet en kvinnlig och den resta stenen en manlig symbol. Sannolikt är dessa symboler kopplade till en eller annan form av jordbrukssamhällen där fruktbarhetsidéer är förhärskande. I jakt- och fångstsamhällena är fruktbarhetsymboler och fruktbarhetsidéer av underordnad betydelse. Därför blir den kommande osteologiska analysen synnerligen intressant och skulle den t ex visa att benen är rester efter både en man och en kvinna stärks förstås tolkningen av de båda symbolerna. Även det förhållandet att symbolerna främst är kopplade till jordbrukssamhällen skulle stärka hypotesen om att det första, neolitiska jordbruket fortsatt i extensiv form även under bronsåldern längs norrlandskusten.

Administrativa uppgifter

Län: Västerbotten

Kommun: Umeå

Socken: Umeå

Fastighet: Röbbäck 30:60

Fornlämningsnummer: Raä nr 77:1, Umeå sn

Ekonomisk karta: 20K6d

Länsstyrelsens ärendebeteckning: 431-9090-2007

Undersökningens art: Seminariegrävning

Deltagande studenter: Jenny Ahlqvist, Linnea Isacson, Tomas Kärrstedt, Elisabeth Lundström, Sofi Östman samt som frivillig Samuel Ericson.

Ansvarig för undersökningen: Per H Ramqvist, Inst för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet.

Rapportansvarig: Per H Ramqvist, Inst för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet.

Referenser

- Andersson, Berit 1994. *Rapport över arkeologisk undersökning av tre kokgropar i anslutning till raä 77 Röbbäck 14:8^{III}, Umeå sn, Umeå kn, Västerbottens län*. Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet. Umeå.
- Andersson, Berit 1995. *Rapport över arkeologisk undersökning av 1 kokgrop i anslutning till raä 77 samt 1 stensättning raä 77, Röbbäck 14:8^{III}, Umeå sn, Umeå kn, Västerbottens län*. Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet. Umeå.
- Andersson, Berit 2000. *Rapport över slutundersökning av kokgrop och stensättning på lokalen Prästsjödiket, raä 600, Umeå sn och kn, Västerbottens län*. Rapport Västerbottens museum. Umeå.
- Baudou, Evert 1968. Forttida bebyggelse i Ångermanlands kustland. Arkeologiska undersökningar av ångermanländska kust-rösen. *Arkiv för norrländsk hembygdsvetenskap* XVII:1-209. Härnösand.
- Broadbent, Noel 1979. *Coastal resources and settlement stability. A critical study of a mesolithic site complex in Northern Sweden*. Aun 3. Uppsala.
- Broadbent, Noel 1982. *Skelleftebygdens historia. Del 3. Den förhistoriska utvecklingen under 7000 år*. Skellefteå.
- Forsberg, Lars 1999. The Bronze Age site at Mårtenfäboda in Nysätra and the settlement context of the cairns on the coast of North Sweden. *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen* sid 251-285. Helsinki.
- Harju, Johnny 2007. *Rapport över arkeologisk undersökning av Raä 76, Umeå sn, Västerbotten, 1997*. Umärk 47. Umeå.
- Huggert, Anders 2005. Arkeologisk utgrävning av röse i Umeå 1873 och något om röseundersökningar i Västerbotten och Ångermanland 1865-1915. *en lång historia... Festskrift till Evert Baudou på 80-årsdagen* (red Roger Engelmark, Thomas B Larsson & Lillian Rathje). Archaeology and Environment 19 och Kungl Skytteanska samfundets handlingar 57 :205-221. Umeå.
- Liedgren, Lars 1994. De äldsta gravanläggningarna i Norrlands förhistoria. *Odlingslandskap och fångstmark. En vänbok till Klas-Göran Selinge* sid 229-247 (red. Ronnie Jensen). Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Lindqvist, Anna-Karin 1985. The Gene investigation. Some new results. *In Honorem Evert Baudou*. Archaeology and Environment 4, 1985:441-447. Umeå.
- Lundberg, Åsa 1999. *Rapport över förundersökningar av lokalerna Prästsjödiket, Klockaråkern, Bölenägen och Röbbäcksliden, Umeå sn och kn, Västerbottens län*. Rapport Västerbottens museum. Umeå.
- Lundberg, Åsa 2005. Gravriten under tidig bronsålder - ny gravtyp i norr och söder. *en lång historia... Festskrift till Evert Baudou på 80-årsdagen* (red Roger Engelmark, Thomas B Larsson & Lillian Rathje). Archaeology and Environment 19 och Kungl Skytteanska samfundets handlingar 57 :307-320. Umeå.
- Nordström, Mikael 1996. Vanligt fynd i ovanlig kontext. En tidig brandgrav med en enkel skafthälsyx från Åkers socken, Jönköpings län, Småland. *Formännen* 91, 1996:201-209.
- Ramqvist, Per H & Forsberg Lars & Backe, Margareta 1985. ...and here was an elk too... A preliminary report of new petroglyphs at Stornorrfor, Ume River. *In Honorem Evert Baudou*. Archaeology and Environment 4, 1985:313-337. Umeå.
- Rathje, Lillian 2001. *Amasonen och jägaren. Kön/genderkonstruktioner i norr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 14. Umeå.
- Smeds, Ronny 2007. *Arkeologisk slutundersökning av raä 323:1, stensättning, Umeå ocken och kommun, Västerbottens län*. Västerbotten museum AB, Uppdragsverksamheten. Umeå.

Bilaga

Tab 1. Insamlade, men ännu ej analyserade preparat från stensättningen i Röbbäck raä 77:4, Umeå sn.

X	Y
201,50	407,50
201,50	407,75
201,50	408,00
201,50	408,50
201,50	408,75
201,75	407,50
201,75	407,75
201,75	407,75
201,75	408,00
201,75	408,25
201,75	408,50
201,75	408,75
202,00	407,75
202,00	407,75
202,00	408,00
202,00	408,25
202,00	408,25
202,00	408,50
202,00	408,75
202,25	407,75
202,25	408,25
202,25	408,25
202,25	408,25
202,25	408,50
202,25	408,75
202,50	407,75
202,50	407,75
202,50	408,00
202,50	408,25
202,50	408,50
202,50	408,75
202,75	408,00
202,75	408,25
202,75	408,50
202,75	408,75
203,00	408,25
203,00	408,50
203,00	408,75
203,25	408,00
203,25	408,50
203,25	408,75
203,50	408,25
203,50	408,50

Tab 2. De brända benen framkomna i raä 77:4 i Umeå socken under seminariegrävningen september 2007. En del av 25-cm:s-rutorna kommer att få smärre tillskott vad gäller benmängden när samtliga preparat är analyserade, men huvudmönstret kommer att bestå.

X	Y	BRB (g)	Anm
202,5	408,5	21,8	
201,35	407,6	0,1	
201,5	408,25	2,4	
201,5	408	1,4	
201,5	407,5	1	
201,5	407,75	2	
201,5	408,5	1	
201,7	408,5	1,9	
201,72	408,44	1,3	
201,75	408,5	41,6	
201,75	408	5,9	
201,75	407,75	2,1	
201,75	408,25	8,1	
201,75	408,75	1	
201,75	407,5	1	
201,78	408,6	1	
201,83	408,15	0,5	
201,93	408,45	3,9	
202	408,25	59,9	
202	408	36,3	
202	408,5	18,7	
202	408,75	3	
202,02	407,84	1	
202,16	408,02	1,9	
202,2	408,64	6	
202,24	407,6	5,3	
202,25	407,75	12,3	
202,25	408,25	73,3	
202,25	408	95	
202,25	408,5	14,7	
202,36	407,88	1	
202,5	408	6,2	
202,5	408,25	27,2	
202,5	407,75	7,4	
202,5	408,5	1	på påsen: 200/408,5
202,52	408,32	23,2	
202,64	407,74	0,7	
202,75	407,5	3	
202,75	408,25	7,5	
202,75	407,75	1	
202,75	408	3,1	
202,75	408,75	1	
202,75	408,5	1	
203	408	1,2	
203	408,5	1	
203	408,75	1	
203	408,25	1	
203	407,75	9,6	på påsen: 203,12/402
203,25	408,75	1	
203,25	408,5	1	
203,25	408,25	1	
203,5	408,5	1	
203,72	408,8	0,1	
	BRB TOT	527,6	

UMARK

Arkeologisk rapportserie vid institutionen för idé- och
sambhallsstudier vid Umeå universitet.

Distribution:
Institutionen för idé- och samhallsstudier
Arkeologi
Umeå universitet
901 87 Umeå